

на суспільства та протидії гібридним загрозам, що постають перед демократичними країнами з тоталітарним минулим. Варто зауважити, що матеріал для цього виступу був отриманий при виконанні проєкта «Академічна протидія гібридним загрозам – WARN» # 610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-SVNE-JP».

Література

1. Аристотель. Нікомахова етика / перек. В. Ставнюка. Київ : Аквілон-Плюс, 2002. 480с.
2. Європа та її болісні минувшини / упоряд. Мінк Ж., Неймайер Л. Київ : Ніка-Центр, 2009. 272 с.
3. Оріховський С. Напучення королеві польському Сигізмунду-Августу. URL: http://litopys.org.ua/old14_16/old14_08.htm#or2
4. Фромм Е. Втеча від свободи / пер. з англ. М. Яковлева. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. 284 с.
5. Galantino M.- G., Freire M.-R. (eds.) Managing Crises, Making Peace: Towards a Strategic EU Vision for Security and Defense. London: Palgrave, 2015. 297 p.
6. Heiss A. Government Policy in Relation to Aboriginal people. URL: <https://www.sydneybarani.com.au/sites/government-policy-in-relation-to-aboriginal-people/>

УДК 94 (477)

ФЕНОМЕН САМОЗНИЩЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ МИКОЛОЮ ГОГОЛЕМ І РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Володимир Сергійчук,

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії світового українства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті йдеться про феномен самознищення української історичної пам'яті, який започаткував у першій половині XIX ст. видатний письменник Микола Гоголь, коли в угоду російському самодержавству за виділені на лікування гроші переписав епілог своєї безсмертної повісті «Тарас Бульба». Відтоді цим твором прославляється православний цар і велич Росії, хоч нічого подібного в оригіналі й першому виданні не було. Цей феномен самознищення власної історичної пам'яті перекочував і в незалежну Україну, коли окремі дослідники спокушаються на різні зарубіжні гранти, що штовхає їх до необ'єктивного висвітлення подій минулого нашого народу.

Ключові слова: Микола Гоголь, самознищення історичної пам'яті, використання зарубіжних грантів.

The article deals with the phenomenon of self-destruction of Ukrainian historical memory, which was started in the first half of the XIX century by the famous writer Mykola Gogol, when he rewrote the epilogue of his immortal novella «Taras Bulba» in agreement with the Russian autocracy for the money allocated for treatment. Since then, this work glorifies the Orthodox Tsar and the greatness of Russia, although there was nothing similar in the original and the first edition. This phenomenon of self-destruction of one's own historical memory has moved to independent Ukraine, when some researchers are tempted by various foreign grants, which leads them to biased coverage of the events of our people's past.

Keywords: Mykola Gogol, self - destruction of historical memory, use of foreign grants.

На початку 1830-х років Микола Гоголь активно демонстрував у Санкт-Петербурзі свою проукраїнську позицію, що виражалося не тільки у підготовці ним такої праці, як «Погляд на формування України», а й на

акцентуванні того, що Русь – це українське явище: «Вишневые низенькие садики, и подсолнечники над плетнями и рвами, и соломенный навес чисто вымазанной хаты, и миловидное, красным обводом окруженное окошко. Ты древний корень Руси, где сердечней чувство и нежней славянская природа» [4; М., 1994. –Т. 8. – С. 454].

Він розуміє, що на берегах холодної Неви працює не для рідного народу, відтак усвідомлює необхідність віддати себе своїй землі. Тому одним із власних проєктів спокути перед нею він бачить написання правдивої історії України, про що повідомляє Михайла Максимовича 9 листопада 1833 року: «Теперь я принялся за историю нашей единственной, бедной Украины. Ничто так не успокаивает, как история. Мои мысли начинают литься тише и стройнее. Мне кажется, что я напишу ее, что я скажу много того, чего передо мной не говорили» [3; М., 1940. – Т. 10. Письма. – С. 284].

За порадою Максимовича Гоголь навіть починає добиватися кафедри всесвітньої історії в Київському університеті Святого Володимира, готує пробні лекції й читає їх у столичному університеті. У черговому листі до Максимовича від грудня 1833 року закарбуються й воістину сакральні означення киевоцентризму для українства: «Представь, я тоже думал. Туда, туда! в Киев! в древний, в прекрасный Киев! Он наш, он не их, неправда? Там, или вокруг него, деялись дела старины нашей» [3; М., 1940. – Т. 10. Письма. – С. 288].

Гоголь уже мріє про те, як вони з Максимовичем обіймуть київські кафедри і «ради всего нашего, ради нашей Украины, ради отцовских могил... соединившись вместе, мы такое удерем издание, какого еще никогда ни у кого не было» [3; М., 1940. – Т. 10. Письма. – С. 288].

Обласканий царською милістю поет Олександр Пушкін, що провів у Гоголя кілька годин (переглядав його замітки), вражено розповів тоді наблизеній до родини монарха Олександрі Смирновій про те, як багато спостережень той зробив уже в дорозі від Полтави до Петербурга; він записував навіть розмови, описував міста, в яких зупинявся, різних людей і місцевості, відзначав різницю між жителями півночі й українцями. Пушкін закінчив тим, що сказав: «Он будет российским Стерном; в него оригинальный талант; он все видит, он умеет смеяться...» [9; С. 43].

Тобто, Пушкін бачив українця Миколу Гоголя таким великим російським прозаїком, якого ще не мав його народ. Треба лише, аби Гоголь зрозумів це й наполегливо рухався в правильному напрямкові. Й поменше печалився українськими справами. Смирнова ж пообіцяла Пушкіну лаяти Гоголя, якщо той «буде занадто сумувати в Північній Пальмирі, де сонце завжди має такий хворобливий вигляд» [9; С. 43].

Тож царське самодержавство запропонувало Гоголю читати в Київському університеті російську історію, чого той не прийняв. І коли в Гоголя виникла гостра потреба лікуватися, то Пушкін, як особливо наблизений до імператора, попідкувався відправити нашого земляка за кордон, аби той не надумав поїхати в сонячну Україну, де міг би вичуняти не лише тілесно, а й духовно, і з висоти своїх здобутків і всеросійської слави проїнятися національними проблемами рідного народу.

Можна погодитися і з Володимиром Дорошенком: «Гоголь виконував діло величезної ваги: своїми українськими повістями пробуджував він серед нас національну свідомість, а своїми сатиричними писаннями – суспільно-політичну: демаскував усю гниль і моральний розклад царського ладу, виказував усю нікчемність сучасного йому громадянства, всіх тих наших «рабів-підніжків, грязь Москви», що проти них пізніше так гостро виступав Шевченко. Об'єктивно, Гоголеві твори виконували ту саму революційну роль, що й гнівні пісні й ереміяди Шевченка» [6; С. XVII].

Але й у Європі на початках Гоголь ще не покидає своїх роздумів про майбутнє України. Скажімо, у вересні 1834 року він мав у Парижі в присутності Адама Міцкевича й Броніслава Залеського доповідь «про потребу для України відділитися від Москви». Про це, до речі, в 1859 році Богдан Залеський згадував у листі до польського письменника Франціска Духінського: «Розуміється, ми говорили здебільшого про москалів, які викликали відразу і нам, і йому. Питання про їхнє фінське походження було безперервно предметом обговорення. Гоголь підтверджував його зі всією своєю українською завзятістю. Він мав у себе під рукою чудові збірники народних пісень різними слов'янськими мовами. І ось так у питанні фінського походження москалів він писав і читав нам невеличку працю. В тій праці він доказував, на підставі порівняння і детального співставлення пісень чеських, сербських, українських і под. з московськими, впадаючи в очі різниці в дусі, звичаях та в моральних поглядах москалів і в інших слов'янських народів. Для характеристики кожного людського почуття він підібрав особливу пісню: з одного боку нашу, слов'янську, приємну, ніжну і поруч московську – понуру, дику, нерідко канібальську, отже, чисто фінську. Шановний земляче, ти легко можеш уявити, як ця праця щиро втішала Міцкевича і мене» [2; С. 661, 662].

Як писав П. Зайцев, «Гоголь уже невдовзі з'явився наслідків свого сміху і гірко каявся, бо москалі, побачивши свою Росію в кривому дзеркалі Гоголевої творчості, жахнулись. Побачили безмежну країну ... мертвих душ! А Шевченко, і тяжко покараний за свою пророцько-бичувальну творчість, не відмовляється від неї (знав, що без віршів не улежить!)» [8].

Однак у Микола Гоголя не вистачило мужності залишитися українцем. За це йому і подякував Вісаріон Белінський, який у 1842 році захоплено вигукне: «Столь же важный шаг вперед со стороны таланта Гоголя видим мы и в том, что в «Мертвых душах» он совершенно отрешился от малороссийского элемента и стал русским национальным поэтом во всем пространстве этого слова. При каждом слове его поэмы читатель может говорить: «Здесь русский дух, здесь Русью пахнет!». Этот русский дух ощущается и в юморе, и в иронии, и в выражении автора, и в размашистой силе чувств, и в лиризме отступлений, и в пафосе всей поэмы, и в характере действующих лиц...» [2; С. 166].

Водночас Микола Гоголь перепише монолог Тараса Бульби перед смертю, що тепер звучатиме як панегірик російському самодержавству, чого не було й близько в першому виданні цієї повісті. Зрештою, російські великодержавники добилися від Гоголя потрібного їм визнання: «Я сам не знаю, какая в меня душа, хохлацкая или русская...» [3; М., 1952. – Том двенадцатый. Письма 1842 – 1845. – С. 418].

Ця заява Гоголя про роздвоєння власної душі була виразом його українству, яке ще десять років тому бурхливо хапало ідеями про самостійність свого народу. А саме й цього від нього добивалися великодержавні шовіністи – аби він перестав бути українцем й закликав інших до смирного служіння самодержавству.

З цього й поглибитись велика трагедія його життя, «виявившись такою силою суперечностей і контрастів, що їх тягара не міг вдержати на собі нещасний письменник» [7; С. 7].

Чому про самознищення Миколаю Гоголем власної історичної пам'яті, як це він зробив у «Тарасі Бульбі», змушені писати в ХХІ ст. в умовах незалежної України? Коли, здавалося, можемо нарешті написати правдиву свою історію для себе й для світу.

Та тому, що саме за умов існування незалежної України наші сусіди залучають нас до написання історії під їхню диктовку, аби ми самі доклалися до самознищення власної історичної пам'яті, як це зробив Микола Гоголь за царські гроші. Почалося з підготовки так званих спільних шкільних підручників з

історії. Наприклад, така спільна комісія з поляками вже була створена на початку 1990-х років, коли українські дослідники тільки-но одержали доступ до таємних архівів. Уже тоді стало зрозумілим, що наші західні сусіди хочуть, аби учні українських шкіл одержували знання про якусь культурну місію поляків на наших землях з сивої давнини, про помилку Богдана Хмельницького, який підняв повстання проти гніту Речі Посполитої, особливо ж тиснули історики з Варшави про злочинність ОУН і УПА щодо польського населення в роки Другої світової війни.

А далі – більше! З 1997 року за ініціативою ветеранів Армії Крайової, яка діяла в Галичині й на Волині, і яких після приходу «других совітів» відпустили, як правило, до повоєнної комуністичної Польщі (учасники українського підпілля опинилося в цей час у Сибіру неісходимому), організуються 10 наукових семінарів у Луцьку й Варшаві, на яких нібито мають узгодити важкі питання українсько-польського протистояння в роки Другої світової війни. Насправді ж це виявилось підготовкою до майбутнього пред'явлення українству звинувачень, бо польські науковці, які перебували під наглядом ветеранів АК на цих семінарах, добивалися відповідних картинок для свого телебачення про злочинність українських повстанців, особливо ж педалювалася тема волинської трагедії.

А що ж українська сторона? А більшість її представників намагалися не загострювати дискусії з поляками, хоч реальні документи, які свідчили про справжню ситуацію на тій же Волині, зберігалися в Україні, а поляки по-слуговувалися хіба що звітами еміграційного уряду, який сидів у Лондоні, чи свідомо сфальшованими спогадами через півстоліття. Як не прикро, але одним з мотивів у такій ситуації від окремих наших професорів, як це сталося восени 2001 року у Варшаві, було виправдання на кшталт: «Та чого там доводити. Дивіться, в якому готелі поляки нас поселили, який банкет підготували...».

Таким чином, протягом 10 семінарів польська сторона вивчила достеменно обізнаність з архівами й погляди кожного з українських науковців, а відтак у подальшому вона прямо диктувала українській стороні кого запрошувати на різні конференції – і не тільки в Польщі, а й в Україні. Як доказово звучав голос цих наших представників на свідчить результат – позаторік Сейм Польщі, як відомо, ухвалив постанову геноцид поляків на Волині.

Але ж поляки не зупиняються на досягнутому. З позаминулого року в Польщі на офіційному рівні почали звинувачувати українців у знищенні своїх співвітчизників у Гуті Пеняцькій 28 лютого 1944 року, хоч загальновідомо, що це зроблено руками спеціальної гітлерівської каральної групи. Але де голос на захист історичної пам'яті від наших науковців? Тим паче, що діаспорний дослідник П. Терещук ще 1975 року розвінчував цю брехню польських авторів [11; С. 1249].

Чомусь і влада, і офіційна наука не бачать у цьому проблеми, яка може призвести до нового загострення в польсько-українських відносинах. Хіба що краєзнавець з Бродів на Львівщині Дмитро Чобіт пробує довести, що українці тут зовсім ні причому.

На жаль, ми готові поступитися правдою і ще на одному вкрай важливому для українства науковому напрямку – дослідженні кількості втрат від Голодомору-геноциду 1932 – 1933 років. Десятки років українська діаспора вслід за німецькими дипломатами переконувала нас у тому, що жертви тоді сягали від 7 до 10 мільйонів. З 2015 року, коли у Вашингтоні готувалися відкривати Меморіал Голодомору, то раптом керівники українських наукових інституцій Північної Америки, зокрема, директор Українського наукового інституту Гарвардського університету Сергій Плохій, підписують привезений з Києва проєкт звернення про недоцільність нагадувати ці цифри, а краще говорити про 3,5 мільйона...

Про мінімальну цифру втрат у 7 мільйонів під час Голодомору-геноциду вказувалося і у виступах урядовців, і окремих науковців на спеціальному міжнародному Форумі, який відбувся в Києві в листопаді 2018 року. Але ж Український інститут національної пам'яті й досі не опублікував збірника матеріалів цього Форуму...

А треба було бачити той рейвах, який підняла група академічних істориків, коли вони дізналися, що група українських дослідників без їх відома була запрошена до Фінляндії, де виклала перед російськими колегами свої позиції щодо актуальних проблем історії України. Як у соціальних мережах ці люди з докторськими ступенями захищали своїх друзів з Росії, а всіляко таврували нас, що ми посміли, очевидно, заявити про окремішність українського народу, геноцид під час Голодомору 1932 – 1933 років, правомірність передачі Криму і Севастополя УРСР у 1954 році тощо [10].

Львівський професор Ярослав Грицак нещодавно слушно зауважив: «Щоб не про нас писали історію, щоб не про нас робили історію, а щоб ми писали історію і самі робили історію» [5; С. 5].

Ми дійсно маємо відповідально ставитися до минулого і не піти слідами Миколи Гоголя, який за чужі гроші переписував історію власного народу.

Література

1. Белинский о Гоголе. – М., 1949.
2. Визвольний шлях (Мюнхен).
3. Гоголь Н. Полное собрание сочинений.
4. Гоголь Н. Собр. соч. – В 9-ти тт. – М., 1994.
5. Грицак Я. У серці темряви // Християнський голос (Мюнхен). – 2020. – Ч. 10.
6. Дорошенко В. Гоголь і Україна // Гоголь. Твори. – Нью-Йорк, 1955. – Т. I – II. – С. XVII.
7. Єфремов С. Між двома душами. Микола Гоголь. – К., 1909.
8. Зайцев П. З рукописних матеріалів в архіві УВУ в Мюнхені.
9. Записки А. О. Смирновой (1826 – 1845 гг.). – СПб., 1895. – Ч. 1.
10. Сергійчук В. Ось таке «верзіння» тих, кого не взяли за кордон // Нація і держава. – 2017. – Березень.
11. Терещук П. Дивовижний «ребус» польських фальсифікаторів (з приводу однієї «історичної» праці // Визвольний шлях (Лондон). – 1975. – Ч. 11.

УДК 323.1:94(477)-027.542(043.2)

УІНП ЯК ЦЕНТРАЛЬНИЙ ОРГАН ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ З РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ З ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Леся Халецька,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та документознавства
Національного авіаційного університету*

Аліна Талалаївська,

*студентка кафедри історії та документознавства
Національного авіаційного університету*

Висвітлено передумови створення, етапи та сфери діяльності, завдання Українського інституту національної пам'яті. З'ясовано сучасні ціннісні засади та місію УІНП.